

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע **וישב** תשפ"ב

ארץ ישראל שלנו – יוסף הודה בארצו ולכן זכה להקבר בארצו

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

"ויפירה ויאמר כתנת בני תיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף: ויקרע יעקב שמלתיו וישם שק במתניו ויתאבל על בנו ימים רבים: ויקמו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבלי שאלה ויבך אתו אביו" (בראשית ל"ז – לה)
לשון הכתוב המתאר את תגובת יעקב אבינו, אחרי שבניו הביאו אליו את כותנתו של בנו האהוב – יוסף, מתחברת בשיטת "הערות השוליים" (שימוש במטבע לשון משותף כדי לחבר פרשיות רחוקות בתנ"ך) לפסוקים המתארים את תגובתו של אפרים בן יוסף ונכדו של יעקב אבינו, זמן לא רב מאוחר יותר:

"ובני אפרים שיתלח ויכרד בנו ותחת בנו ואלעדה בנו ותחת בנו: וזכר בנו ושיתלח בנו ועזר ואלעד והרגום אנשי גת הנולדים בארץ פי ירדו לקחת את מקניהם: ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנחמו: ויבא אל אשתו ותהר ותלד בן ויקרא את שמו פריעה כי ברעה היתה בביטה: ובתו שארה ותבן את בית חורון הפתחון ואת העליון ואת אגן שארה" (דברי הימים א' ז' כ – כד).
ננסה להסביר מאורע זה ואת הקשר שלו לחג החנוכה הבעל"ט.

בניו של יוסף, מנשה ואפרים, נהגו מנהג בני מלכים. הם בניו של המשנה למלך ולכן כיהנו כנסיכי מצרים. מתוקף מעמדם זה עמדו לרשותם גדודי צבא, שיצאו לפשיטות ברחבי המזרח התיכון. המצרים, מאז ומעולם, ראו בכנען פרובינציה מצרית. לכן, גם אפרים ובניו השתלטו על שטחים בארץ ישראל, רועיהם רעו שם את צאנם ומקניהם, והם גם בנו שם ערים. החידוש בפסוקים אלה הוא שגם שארה, בתו של אפרים, בנתה ערים בדרך העולה מהשפלה אל ירושלים. היא בנתה את בית חורון עליון, בימינו - בית עור אל פוקא, את בית חרון תחתון, בימינו בית עור אל תחתא ואת אגן שארה כיום – בית סירא. שלשת הכפרים שוכנים בשולי כביש 443, שסלול בעיקרו על התוואי הטבעי וההיסטורי של הדרך העולה מאזור גזר – שעלבים, לכיוון בירת ישראל ירושלים.

מי ששלט בתוואי זה החזיק את מפתחות הכניסה לירושלים מצד מערב. שליטתם של בני ובנות אפרים באזור חשוב זה, אותגרה עם הגעתם של הפלישתים החדשים מכפתור לחופי הים התיכון. פלישתים אלה היו מבני יפת (להבדיל מהפלישתים - מבני חם שהאבות נשאו ונתנו אתם) והם הביאו עמם מאיי הים התיכון טכנולוגיה בלתי מוכרת בכנען והיא חרושת הברזל. ידע זה נתן בידיהם כוח עצום. פלישתים אלו ישבו בעיקר בערים עזה, אשקלון אשדוד עקרון ונת. התיישבות זו נתנה להם את השליטה על הכניסה והיציאה ממצרים בדרך הבין לאומית, שעברה במקביל לחוף הים (כיום כביש 4). אבלו של אפרים, המתואר באותם ביטויים המתארים את אבלו של יעקב על יוסף, הוא תוצאה של מפלת גדודי אפרים, בניסיון לחבור אל רועי הצאן והבקר שלהם.

הקשר של יוסף לארצו מוגדר גם הוא בפרשתנו: "כי גִּבַּב גִּבְבֹּתַי מֵאַרְץ הָעִבְרִים" (שם, מ' טו).
חז"ל שבחו אותו על כך ולימדונו: "לפיקך זכה שיכנסו עצמותיו לארץ ישראל"

(מדרש הגדול דברים, פרק לא פסוק יד, עיינו גם בהדר זקנים (מבעלי התוספות) שמות פרק יג פסוק יט).
צאצאיו - בני ובנות אפרים, המשיכו את דרכו ודבקו בארץ ישראל. עוד בהיותם במצרים, הם ניסו לשמור על הדרך לירושלים, בבחינת "מעשי אבות סימן לבנים".

קרבות רבים הקשורים לדברי ימי עם ישראל נערכו על דרך זו. בהמשך לניסיונות ההתיישבות של בני אפרים באזור זה (עוד בימים שעמנו היה במצרים) יהושע בן נון הביס את ברית מלכי הדרום (כולל מלך ירושלים) בדיוק שם, במעלה בית חורון (יהושע י' ח-יד). כאלף וחמש מאות שנים מאוחר יותר (בשנה המכונה 166) השמיד יהודה המכבי את הצבא היווני (הסלוואקי) בראשות סירון והבטיח את שחרורה של ירושלים מבחינה רוחנית (נס פח השמן מבחינת חידוש העצמאות הלאומית).
דבקו של יוסף בארץ ישראל המשיכה גם בימי צאצאיו הישירים וגם לאורך ההיסטוריה של עם ישראל. לצערנו עדיין לא כל האומות השלימו עם זאת, השבוע נרצח יהודי נוסף, אליהו קיי הי"ד, שעלה ארצה כחוליה נוספת של פעולות לחיזוק הקשר של עם ישראל עם ארץ ישראל, בידי מחבל בן עוולה.

אנו נמשיך בכל עוז ללכת בדרכם של יוסף, בני אפרים, יהושע בן נון והמכבים.

לעי"נ מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב, י' בתמוז תשע"ד	לעי"נ הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	לעי"נ הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	לעי"נ מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	לעי"נ מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב
לעי"נ מר יצחק טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א	לעי"נ הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	לעי"נ ר' מאיר וגבי שרה ברקפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	לעי"נ ר' אשור וגבי סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	לעי"נ הרב אשר וגבי סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
לעי"נ ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	לעי"נ יחזקאל ומרת חנה צדיק י"א באייר תשע"ו / י"ט בתשרי תשפ"א	לעי"נ ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	לעי"נ הרב שמואל כהן, שבט תשפ"א	לעי"נ נועה רבקה בת מלכה ברכה ומשה
לעי"נ הרב שמואל כהן, שבט תשפ"א				
לעי"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד				

חמדת שנת השבע

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

מה תאכל העובדת הזרה בשנה השביעית?

בשבוע שעבר ניתחנו תשובה לשאלה טלפונית. הפעם זכיתי לשאלת ווטסאפ. כך כתב לי חבר: "הרב, מה עושים עם פירות שביעית ועובדת זרה בבית?" נסביר את השאלה, ונשיב עליה.

בתוספתא שביעית (פרק ה, כא) כתוב שאסור להאכיל, לא את הגוי ולא את השכיר, פירות שביעית. ואם היה שכיר לטווח ארוך, או שחייב במזונות השכיר – מאכילים אותו. לכאורה יש בברייתא זו שני נושאים שונים: האחד הוא האכלת פירות שביעית לנכרים. השני הוא תשלום לשכירים שונים בעזרת פירות השביעית. יש לברר מהו היחס בין הדברים. הרמב"ם (הלכות שמיטה פרק ה, יג) פוסק את הברייתא, ומוסיף שני דברים. הוא מוסיף ביאור מדוע מותר להאכיל את השכירים הללו – מפני שהם כאנשי ביתו. הוא פותח את ההלכה בהלכה האוסרת להוציא את פירות ארץ ישראל לחוץ לארץ.

לאור זאת, המהר"י קורקוס מבאר את ההלכה באופן הבא: כשם שאסור ל'טמא' את פירות השביעית בהוצאתם לחוץ לארץ, כך אסור להאכילם לנכרי. ברם, ביחס לתרומות ומעשרות ישנה הלכה, שבני ביתם (הכוללים את העבדים הנכרים) של הכהנים רשאים לאכול בתרומה. באותו אופן, הנכרי העובד כשכיר אצל יהודי רשאי לאכול מפירות השביעית של בעל הבית, מפני שהוא נחשב כאחד מבני הבית. ברם, הדברים אמורים רק על נכרי שמזונותיו מוטלים על ישראל. שכיר העושה עבודה מזדמנת, ואינו זכאי למזונות, אינו נחשב חלק מבני הבית, ואין היתר להאכילו את פירות השביעית.

החזון איש (שביעית סימן יג, כו), ובעקבותיו הרב קנייבסקי (דרך אמונה הלכות שמיטה פרק ה ס"ק צט) הולכים אף הם בדרך זו. ברם הם מחדדים שהאכלת הנכרי אסורה מדרבנן בלבד, ולכן כאשר מזונותיו מוטלים עליו חז"ל הקלו.

ערוך השלחן חולק עליהם. הוא אומר שהברייתא עוסקת באיסור סחורה. לשיטתו, אין שום איסור להאכיל פירות שביעית לנכרי מצד קדושת הפירות. מותר לשלוח לנכרי מתנה, או לארח אותו ולתת לו פירות שביעית. ההנחה של הברייתא היא שאם הוא מאכיל את הנכרי, מסתבר שאינו עושה זאת מטוב ליבו, אלא כפרעון חוב, ואסור לפרוע חובות בעזרת פירות שביעית. אך אם הנכרי מסב על שלחנו, זה לא נחשב כסחורה ותשלום, גם אם הקשר ביניהם הוא עסקי.

הראי"ה קוק (שבת הארץ קונטרס אחרון סימן כ, לאור סתירה בין הברייתא הזו לבין הדרשה המובאת בספרא) אומר שיש שני דברים שונים. יש איסור לפרוע חובות באמצעות פירות שביעית. ברם, איסור זה אינו תקף במצבים בהם השכיר מסב על שלחן בעל הבית. בנוסף יש איסור דרבנן לספק לנכרי פירות שביעית, מצד קדושתם. אך מפני דרכי שלום לא תיקנו איסור זה על מי שמסב על שלחנו של בעל הבית.

נשוב לעובדת הזרה:

במקרה זה, איננו עוסקים בפרעון חוב, אלא במי שמסבה על שלחנו. נאמר מפורשות בברייתא שאין למנוע ממנה לאכול את פירות השביעית יחד עם המשפחה. לפי ערוך השלחן, הטעם הוא מפני שאין בכך פרעון לחוב. לפי הראי"ה קוק (ונראה שכך גם כוונת החזון איש) מפני דרכי שלום. לא יתכן שהמשפחה תאכל יחד ויתחילו לומר לאחד האנשים האוכלים עמם איזה מאכלים מותר להם לאכול ואלו לא. מסתבר שגם אין למנוע ממנה לקחת פירות מסלסלת הפירות, שכולם אוכלים ממנה, מאותו הטעם. ברם, ערוך השלחן מתיר לתת לה פירות שביעית במתנה, ואילו שאר הפוסקים אומרים שזה אסור מדרבנן. אמנם אנו נמצאים בעולם מאוד שונה, אך חשוב לשים לב לרגישות של חז"ל, כבר לפני אלפי שנים. כבר אז הייתה תשומת לב לכך שלא יתכן שהמשפחה תאכל כדרכה, ואילו השתתפות הנכרים המושכרים אצלם תהיה מוגבלת (ואפילו שור אסור לחסום בדישו). גם עלינו מוטלת המשימה לתת יחס ראוי ומכבד למי שעובד אצלנו, גם העובדת הזרה נבראה בצלם ויש לכבדה ובוודאי שלא להונות אותה ולביישה.

[ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org](mailto:info@eretzhemdah.org)

מתפללים לרפואתם השלימה של:

טל שאול בן יפה
גדעון בן רחל
רבקה רינה בת גרונה נתנה
יוסף חילי בן רחל

ניר רפאל בן רחל ברכה
חנן הראל הכהן בן דרורה
מאירה בת אסתר
אילנה בת עליה
נהוראי בן רבקה נמיר

ישראל בן רבקה
אריה יצחק בן גאולה מרים
נטע בת מלכה
חוה ראגלה בת פיילא
רבקה בת שרה בלה

בתוך שאר חולי עם ישראל

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן,

יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישי, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל

טענה לבטלות הסכם לרכישת אתרוגים מפרדס

'ארץ חמדה גזית' ירושלים / כסלו תשפ"א / תיק מס' 81005

דיינים: הרב דניאל לונצר, הרב עידו רכניץ, הרב אבשלום ביינדי

המקרה בקצרה: התובע הוא בעל פרדס אתרוגים, והנתבע ביקש לרכוש את האתרוגים שיגדלו בפרדס, תמורת 18 ₪ לכל אתרוג מרמה ג' ומעלה. התקיימו חמישה קטיפים, ולגבי הקטיף הרביעי והחמישי התגלעה מחלוקת בין הצדדים, ולכן התובע לא לקח אתרוגים מהקטיף הזה, משום שלטענתו הם היו באיכות נמוכה ביחס למה שהתובע התחייב לספק לו. לטענת הנתבע קניית האתרוגים היתה מותנית בכך שיהיו מספיק אתרוגים באיכות גבוהה, בהתפלגות סבירה בין רמות האיכות. הוא ביסס את דבריו על הסעיף שקבע כי האתרוגים יהיו "לשביעות רצון הקונה". בסופו של דבר מהקטיפים האחרונים נשארו 2,100 אתרוגים שהנתבע לא לקח, שאת חלקם הקטן התובע הצליח למכור.

לטענת התובע האתרוגים היו ברמה גבוהה, ובכל מקרה גם אם היו ברמה ג', הנתבע היה צריך לקנות אותם. התובע חלק על פרשנות הנתבע, וטען שהביטוי "לשביעות רצון הקונה" מתייחס רק למקרה בו יש ספק בנוגע לאיכות האתרוגים. סוכם שהנתבע ישלם על אתרוגים מרמה ג' ומעלה, אך אין כל מחויבות שיהיו הרבה אתרוגים באיכות גבוהה יותר, וכן לא היתה התחייבות להתפלגות מסוימת של האיכות. ולכן על הנתבע לשלם על כל האתרוגים מרמה ג' ומעלה סך 18 ₪ לאתרוג, סך הכל התובע ביקש לקבל סך 37,800 ₪.

בית הדין מינה את הרב ד' כמומחה לבדיקת האתרוגים, אך כיון שהזמן היה סמוך לסוכות, הוחלט שהתובע ינסה למכור את האתרוגים על מנת למזער את הנזקים.

פסק הדין: על התובע לשלם לנתבע על כל אתרוג מרמה ג' ומעלה.

נימוקים בקצרה:

א. תוקף ההסכם בין הצדדים ואופי הקניין

בין הצדדים נחתם הסכם לרכישת האתרוגים, בהסכם עצמו לא נאמר שהצדדים ביצעו מעשה קניין, אך מוסכם שהנתבע שילם לתובע 10,000 ₪. בחוזה נאמר שהם קנו את העץ לפירותיו, ממילא יש לעסקה דין של קניין קרקע, שנקנית לפי ההלכה בקניין כסף (שו"ע חו"מ קצ, א). גם אם התשלום נעשה בהעברה בנקאית, דינו לכל הפחות כסיטמתא (שולחן ערוך חו"מ רא, א). גם כאשר התבצע תשלום חלקי, דעת רוב הפוסקים שהקניין חל (ערוך השלחן חו"מ קצ, ג, ולא כדעת הסמ"ע קצ, א).

במקרה זה נכתב בהסכם שבין הצדדים כי הקניין יחול רק לאתרוגים שמוסג ג' ומעלה, וקניין כזה למרות שהוא קניין גוף לפירות יכול לחול, וכפי שמבואר בגמרא (בבא בתרא סג ע"א).

ב. פרשנות הסעיף שבחוזה "לשביעות רצון הקונה"

בחוזה נכתב שהאתרוגים צריכים להיות "לשביעות רצון הקונה" כפי שנכתב על פרשנות סעיף זה היתה מחלוקת בין הצדדים, התובע טען שפירוש סעיף זה הוא שהתפלגות איכות האתרוגים תהיה לפי המקובל, ואילו הנתבע טען שפירוש סעיף זה הוא שאם ישנו ספק האם אתרוגים הם סוג ג' או ד' יד הנתבע תהיה על העליונה. בית הדין קיבל את פרשנות התובע, משום שפרשנותו סבירה יותר, שכן נושא הסעיף לא סוכם במפורש בין הצדדים, ולכן יש לפרשו לפי העניין הכתוב בחוזה, משום שדברים שבלב אינם דברים (שו"ע חו"מ רז, ד). ההקשר הסעיף עוסק באתרוגים הלא סחירים, ולכן פרשנותו של התובע מתקבלת.

ג. טענות נוספות שנדחו על ידי בית הדין

הנתבע טען כי יש מנהג בין הסוחרים שקניית יבול מותנית באיכות של היבול, הרב ד', מומחה בית הדין, אמר שלא שייך במקרה שלנו מנהג, משום שעסקה כזו, בה אדם קונה את יבול הפרדס, ומשאיר את הטיפול ביד בעל הפרדס. נדירה, שכן בדרך כלל קניית היבול כוללת גם טיפול בפרדס.

עוד טען הנתבע שהתמורה מגלה כי הוא התכוון ליבול טוב יותר. בית הדין דחה טענה זו, שכן מחשבת הנתבע היתה לשפר את יבול הפרדס, ולכן הוא לקח סיכון. בסופו של דבר היבול לא השתפר, אך התמורה אינה עדות לאיכות היבול שסוכמה, משום שהיא כללה סיכון וסיכוי.

בית הדין העלה את שאלת ה"אונאה", שהיא יכול לטעון הנתבע, שכן הוא שילם סכום גבוה עבור סחורה בשווי נמוך, אלא שלפי ההלכה (שולחן ערוך חו"מ רכז, לב) לא ניתן לטעון טענת אונאה בעסקה של רכישת דבר המחובר לקרקע, בנוסף, כיון שמדובר על עסקת שיש בה סיכון וסיכוי, הרי שנחלקו במקרה זה הפוסקים אם יש בה דין אונאה. לדעת הבית יוסף (חו"מ רט) רק בדברים שיש להם שער קבוע יש דין אונאה בקנייה מקדימה במחיר חריג. הב"ח והש"ך (שם ס"ק א) פסקו שגם בדבר שאין לו שער ידוע יש דין אונאה.

בקנייה "על ספק" שיש בה אפשרות לרווח גדול, ויש אפשרות להפסד גדול, נחלקו אחרונים (שו"ת מהרש"ם שעת, לעומת שו"ת מהרש"ך ג, סב) האם יש בהם דין אונאה, ולמעשה פוסקים רבים קבעו שאין במקרה כזה דין אונאה. כיון שהמנהג בימינו הוא לבצע קניין בעסקות כאלה, מסתבר שלא ניתן לטעון דין אונאה.

לאור כל זאת, דחה בית הדין הטענה לבטלות ההסכם.

למעבר לפסק הדין

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

מי ניגן בשמחת בית השואבה

במסכת סוכה (פ"ה מ"ב-ד) מתוארת השמחה שהיתה בחג הסוכות במקדש:

"במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תקון גדול... חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם באבוקות של אור שבידיהן ואומרים לפנין דברי שירות ותושבחות, והלויים בכנורות ובנבלים ובמצלתיים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כנגד חמשה עשר שיר המעלות שבתהלים שעליהן לויים עומדין בכלי שיר ואומרים שירה".

במשנה זו נאמר שהלויים הם שניגנו בכלים בשמחת בית השואבה והם עמדו על הימעלות (המדרגות) שבין עזרת הנשים ובין עזרת ישראל. אך כאשר הרמב"ם מתאר כיצד נעשית שמחת בית השואבה הוא משמיט את המעמד המיוחד של הלויים, וז"ל (הלכות שופר וסוכה ולולב ח,יג):

"והיאך היתה שמחה זו, החליל מכה ומנגינין בכנור ובנבלים ובמצלתיים וכל אחד ואחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו, ומי שיוזע בפה בפה, ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין כל אחד ואחד כמו שיוזע ואומרים דברי שיר ותושבחות..."

הרמב"ם משמיט את המעמד המיוחד שיש במשנה ללויים, וכותב שכל אחד שיוזע לנגן בכלי שיר יכול לנגן, אמנם הוא מוסיף בהמשך שהמנגנים יהיו ידועים כתלמידי חכמים או כאנשי מעשה וכדו', וכפי שמשמע מתחילת המשנה. ויש לברר על מה מסתמך הרמב"ם לחלוק על המשנה שרק הלויים ניגנו?

ה'ערוך לנר' (סוכה נא,ב) ו'כתר המלך' (על הרמב"ם שם) כתבו שהרמב"ם סבור שמשנתנו היא בשיטת רבי חנינא בן אנטיגנוס במשנה במסכת ערכין (פ"ב מ"ד) שהלויים הם שניגנו בכלי שיר בעת שירת הלויים על הקרבן, ולדעה זו גם בשמחת בית השואבה רק הלויים ניגנו. אולם הרמב"ם פסק כשיטה החולקת, ולשיטה הזו וודאי שלא צריך לויים בעת הניגון בשמחת בית השואבה. אמנם כאשר מעיינים בפסיקת הרמב"ם לגבי המנגנים בשירת הלויים על הקרבן, לא ברור כמי פסק, וכדלקמן.

מי היו מנגנים במקדש

וז"ל הרמב"ם (הלכות כלי המקדש ג, ג):

"...ואחרים היו עומדים שם מנגינין בכלי שיר, מהן לויים ומהן ישראלים מיוחסין לכהונה, שאין עולה על

הדוכן אלא מיוחס..."

הרמב"ם פסק שצריך שיהיה שילוב של שני סוגי מנגנים, מנגנים לויים וגם מנגנים ישראלים. וקשה שלכאורה לא מצאנו במשנה או בתלמוד שיטה שמצריכה לשלב בין מנגנים לויים וישראלים. במשנה במסכת ערכין (פ"ב מ"ד) מובאת מחלוקת מי היו המנגנים במקדש, וז"ל:

"ועבדי הכהנים היו דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר משפחות 'בית הפגרים' ו'בית צפריה' (בית הצפורים) ומאקאוס

היו משיאין לכהונה. רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר לויים היו."

שיטת הרמב"ם שמצריכה לשלב בין הלויים לבין הישראלים נראית לכאורה כשיטה עצמאית, וצריך להבין על מה התבסס הרמב"ם בפסיקתו. ונראה שהרמב"ם התבסס על הכתוב בתנ"ך וכדלקמן.

מה קבע דוד המלך בענין המנגנים

דוד המלך קבע את הנהלים והסדרים בבית המקדש עוד לפני שנבנה. הוא קבע את עשרים וארבע משמרות הכהונה, כמסופר בדברי הימים (א כד, ז-יח): "ויצא הגורל הראשון ליהויריב לידעיה השני... לבלגה חמשה עשר... למעזיהו ארבעה ועשרים". וקביעות אלו נשמרו כפי האפשר גם בימי בית שני (ראו תענית דף כז,ב; תענית כט,א; בבא קמא קי,א; סוכה נו,ב). וכמו כן קבע דוד גם את עשרים וארבע משמרות המנגנים (דברי הימים א כה):

"ויבדל דוד וישרי הצלאל לעבדה לבני אסף והיטן וידותון הנפאים בכנורות בנבלים ובמצלתיים ויהי מספרם אנשי

מלאכה לעבדתם... ויהי מספרם עם אחיהם מלמדי שיר לד' כל המבין קאתים שמונים ושמונה... ויצא הגורל

הראשון לאסף ליוסף, גדליהו השני, הוא ואחיו ובניו שנים עשר: השלשי זכור ובניו ואחיו שנים עשר... לארבעה

ועשרים לרומתי עזר ובניו ואחיו שנים עשר:"

לפי פשוטו של הכתוב וכן לפי פיסוק הטעמים, "שְׁרֵי הַצְּבָא" כוונתו ל"שְׁרֵי הַצְּבָא" ממש¹. ודויד כיבד את שרי הצבא לבחור מתוך הלוחמים הישראלים מנגנים שינגנו יחד עם המנגנים הלויים. והמנגנים הישראלים נקראים כאן "אֲחֵיהֶם מְלַמְּדֵי שִׁיר לְדָוִד" של המנגנים הלויים. ונמצא שפסיקת הרמב"ם שצריך שיהיה שילוב של מנגנים לויים ומנגנים ישראלים מבוססת על המתואר בתנ"ך.

אמנם קשה לומר שהרמב"ם פסק כמו התנ"ך, בלא שמצא שיטת תנאים או אמוראים שפסקה כך. כמו כן קשה שבפרוש המשנה כתב הרמב"ם שהלכה כרבי יוסי. ומתבקש שהרמב"ם הבין שכאשר אמר רבי יוסי שהמנגנים היו ממשפחות 'בית הפגרים' ו'בית צפריה' מ'אמאוס', כוונתו לרמז שהם היו ממשפחות של ישראלים וממשפחות של לויים, ורבי יוסי מרמז מדוע נתן דויד לשרי הצבא את הכבוד לבחור את המנגנים הישראלים. דבר זה מתבאר מהעיון בספר תהילים ובדברי רבינו סעדיה גאון, וכדלקמן.

ההבנה של דויד במעמד 'ברית בין הבתרים'

במזמור קי בתהלים מתאר דויד את עצמו בתור מנהיג שהעם מתנדב לצבאו ולמלחמותיו, ובתור 'כהן' שמחליף את מלכי-צדק, שהיה כהן בירושלים:

"לְדוֹד מְזֻמָּר נָאֵם ד' לְאֲדָנִי שֶׁב לִימִינִי עַד אֲשִׁית אִיכָיִךְ הַדָּם לְרַגְלֶיךָ: מָטָה עֲזָרְךָ יִשְׁלַח ד' מִצִּיּוֹן רִדְה בְּקָרְבֵךְ אִיכָיִךְ: עֲמֹךְ נִדְבַת בְּיוֹם חֵילְךָ בְּהִדְרִי קִדְשׁ מִרְחֹם מִשְׁחָר לְךָ טַל יִלְדְתֶיךָ: נִשְׁבַּע ד' וְלֹא יִנְחַם אֶתְּהָ כִּהֵן לְעוֹלָם עַל דַּבְרֹתֵי מִלְפֵי צִדְקָ: אֲדָנִי עַל יְמִינֶךָ כַּחץ בְּיוֹם אִפּוֹ מִלְכִים..."

דויד מתאר את עצמו בתור מי שנבחר להחליף את מלכי-צדק, ודויד מזכיר זאת דווקא במזמור שמתאר ניצחונות צבאיים על האויב, משום שלפי הבנת דויד דווקא עם שיש לו צבא משלו יחליף את מלכי-צדק, והוא העם שישכון בירושלים ויפיץ משם את האמונה באל אחד.

הכהן הראשון בעולם היה שם בן נוח שהיה "בְּהֵן לֶאֱ-ל עֲלִיוֹן". הוא נקרא "מִלְפֵי-צִדְקָ" - ותפקידו היה לבצע משפט צדק בעולם. אך רוב צאצאיו לא רצו להמשיך בדרכו הרוחנית. הם עסקו בפעולות של יָפֶת והתפזרו על פני התבל. מי שעשה משפט צדק בעולם היה אברהם, שהיה לו כוח צבאי משלו. מִלְפֵי-צִדְקָ שמח כאשר אברהם הציל את השבויים ממלחמת סדום, ומן הסתם הוא התפלל לקב"ה שיסייע לאברהם במלחמתו. אך הוא ראה שלולי יוזמת אברהם - התפקיד שלו היה נותר תפקיד סמלי. מִלְפֵי-צִדְקָ נפל בדעתו ונכשל בדבריו; והקדים לברך את אברהם לפני הקב"ה. עקב כך, הקב"ה הודיע לאברהם שזרעו יחליף את מִלְפֵי-צִדְקָ, ויירש את ארץ ישראל (נדרים דף לב, ב).

אברהם שמע זאת, ושאל את הקב"ה - "בְּיָמָה אֲדַע כִּי אִיךְ שָׁנָה". כמה ממדרשי חז"ל מפרשים זאת כחוסר אמונה, אך יש בפרוש זה קושי, שהרי סמוך לפני כן נאמר - "וְיִהְיֶה בְּד' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צִדְקָה". דויד המלך הבין (וכן מרמזים כמה ממדרשי חז"ל) שאין מדובר בחוסר אמונה אלא שאברהם שאל את הקב"ה כיצד אפשר למנוע מזרעו את המצוקות שהיו למִלְפֵי-צִדְקָ; והקב"ה השיב לאברהם וציווה עליו לעשות מעשה סמלי שישפיע על העתיד. אברהם הצטווה להקריב בהמות וצפורים. הבהמות נחשבות לגשמיות ביחס לצפורים; שהרי הן אינן מסוגלות להתנתק מהארץ ולעוף באוויר. והדבר מסמל תכנית של הקב"ה להקמת "מְמַלְכֶת כְּהֻנִים" מסוג חדש; שיהיו בה בנים (כהנים) שמחוברים מאוד לארציות ולגשמיות (בהמות) וישמשו ככוח כלכלי וצבאי; ובנים (כהנים) שמחוברים מאוד לרוחניות (צפורים).

אברהם ביתר את הבהמות, אך את הצפורים הוא לא ביתר; ולאחר מכן נאמר: "וַיִּרְדֵּ הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם". רבנו סעדיה גאון פירש שם: "ויניח את העוף על הגופות". כלומר, "הָעֵיט" הוא "הַצְּפֹר" (התור והגוזל) שמוזכר לפני כן. מדבריו עולה שאברהם נטל את התור והגוזל כמו "עֵיט" (צפור טרף) שיש לו חיות עצמית והוא יורד על הפגרים. המעשה הזה מרמז, שהקבוצה הרוחנית (בית הצפורים) מתייחסת אל עצמה בתור קבוצה חיה, ואילו אל הקבוצה הגשמית (בהמות) בתור קבוצה מתה (בית הפגרים), והיא מנסה להעיר אותם כדי שיהיו כמוהם ויעופו באוויר ויעסקו בתורה וברוחניות. אך 'הבהמות' לא נענות לדרישה. חברי הקבוצה הגשמית אינם 'עפים' משום שלדעתם צריך גם צד גשמי צבאי בעם ישראל, והם מייצגים את הצד הזה.

ומאידך, גם חברי הקבוצה הגשמית מתייחסים אל חברי הקבוצה הרוחנית בתור מתים, ודבר זה מרומז כאשר מתברר מי הם חברי הקבוצות השונות, וכדלקמן.

הברור הראשוני של משפחות 'בית הפגרים' ו'בית הצפורה' (בית הצפורים)

ההבדלה הראשונית בין 'בית הצפורים' (הכוח התורני) לבין 'בית הפגרים' (הכוח הגשמי) - התבטאה בהבדלה שבין שבת לוי שעוסק ברוחניות לבין שאר השבטים שעוסקים בגשמיות. התורה מרמזת שתהליך ההבדלה שבין שבת לוי לבין שאר השבטים הסתיים ליד מקומות של מים.

בספר במדבר מסופר שאהרון מת לקראת סוף המסעות בהר הקר. אולם בספר דברים נמצא תיאור סותר שמשולב בסיפור על מקומות מים ובבחירת שבת לוי (דברים י):

"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֵת בְּנֵי יַעֲקֹב מִחוּסְרָה שָׁם מֵת אֶהֱרֹן וַיִּקְבֹּר שָׁם וַיִּכְהֵן אֶלְעָזָר בְּנֵו תַחְתָּיו: מִשָּׁם נָסְעוּ הַגְּדָדָה וּמִן הַגְּדָדָה יֻטְבְּתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מִיָּם: בָּעֵת הַהִיא הָיָה הַיָּם הַגָּדִיל ד' אֶת שִׁבְטֵי הַלְוִי לְשֵׂאת אֶת אַרְוֹן בְּרִית ד' לְעֹמֵד לִפְנֵי ד' לְשָׂרְתוֹ וּלְכַרְךָ בְּשֵׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:"

רס"ג מסביר שם שסיפור המסע ומיתת אהרון קשורים לתוכחה על חטא העגל. משה מספר שהוא התפלל שאהרון לא ימות בעקבות חטא העגל, אך התפילה הועילה רק עד תחילת המסעות, וז"ל רס"ג: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ. וכאשר נעתר לתפילתי על אהרון, נשאר בחיים עד שנסעו בני ישראל". אלא שדברי רס"ג רק חיזקו את הקושיה. וכי אהרון מת פעמיים הן בתחילת המסעות והן לקראת סיומם?

בהקדמת הרמב"ם למורה נבוכים הוא מונה שבע סיבות לסתירות שנמצאות בספרים, ובסיבה השלישית הוא מסביר שיש דברים שנאמרו בתור משל ואם מבינים אותם כפשוטם נוצרת סתירה. במאמר "[הקבוצה המסתורית של אהרון](#)" התבאר שהתיאור הסותר מרמז שמדובר כאן ב'קבוצה סמלית'. אהרון והלויים אהבו את המקומות השקטים שהם התבודדו בהם והתעלו במעלות הקדושה; ואלו בני ישראל אהבו מקומות של 'מים יפים'. במקומות אלו היה ניתן לשכשך במים, וכמו כן הם השיגו שם את האוכל הגשמי שהם התאוו אליו. הדבר הביא לברור התפקידים השונים. בני ישראל לקחו לעצמם את המקום הטוב מבחינתם (=התפקיד הגשמי) שהם רצו בו, והם הותירו לאהרון את המקום הרע (=התפקיד הרוחני) שהם לא רצו בו; כדי שאהרון יוכל 'להיקבר שם' במשך שנות חייו; ובנו יהיה 'כהן' בתפקיד הזה תחתיו. ואמנם הכתוב מתאר רק את אהרון בתור 'מת', אך בני ישראל הרגישו כך גם ביחס לשבת לוי. "בָּעֵת הַהִיא הִיָּתָה הַבְּדֵלָה בְּסִיסִית, וְנִקְבַּע ש"הַפְּגָרִים" הם שאר השבטים שעוסקים בגשמיות, וה'צפורים" הם שבת לוי. במקום 'מים יפים' זה מרומז שחוסר הכבוד שבין הקבוצות הוא הדדי. כזכור, בברית בין הבתרים מרומז שקבוצת ה'צפורים' מתייחסת אל קבוצת 'הבהמות' בתור 'פגרים', וכעת במקום 'מים יפים' שבמדבר מרומז שקבוצת 'הבהמות' מתייחסת לקבוצת ה'צפורים' בתור אנשים מתים שקבורים חיים בתפקידם הרוחני.

אֶמְאֹס - מְקוֹם מִים יָפִים

בתכנית של אברהם עדיין יש אפשרות לעבור מקבוצה לקבוצה. ההבדלה ליד מקומות 'מים יפים' - היתה הבדלה ראשונית ובסיסית בלבד; אך זו פעולה שחוזרת ומתרחשת במשך כל הדורות. בכל דור עומדת בפני כל אחד מישראל ההתלבטות האם להתמסר לפיתוח הצד התורני שבעם ישראל או להתמסר לפיתוח הצד הגשמי שבעם ישראל. אֶמְאֹס משמשת אצל חז"ל כסמל מקביל ל'מים יפים' שבתורה. חז"ל מספרים (קהלת רבה פרשה ז) שחבריו של התנא רבי אלעזר בן ערך בחרו ללכת

ליבנה שהיתה מקום תורה - ותלמודם התקיים בידם; ואילו רבי אלעזר בן ערך בחר ללכת לאמאוס - "מקום מים יפים" - והוא שכח שם את תלמודו.

כאשר רבי יוסי אמר שהמנגנים היו משפחות 'בית הפגרים' ו'בית צפריא'; הוא אמר לנו במילים של התורה - שהמנגנים היו גם ישראלים וגם לויים. הוא השתמש ברמז נוסף, וסיפר לנו שהם מאמאוס. מקום שמשמש אצל חז"ל - כרמז ל'מים יפים' שבתורה. בכך הוא רמז לנו שבמקום של 'מים יפים' שבתורה נקבע שהלויים הם אלו שישירו בעת הקרבת הקרבנות. אולם קביעה זו נעשתה אז מתוך רגשי בוז הדדי שבין 'קבוצת הפגרים' לבין 'קבוצת הצפורים'. יחסי הבוז האלו מתאימים רק לשלב הראשוני שמתואר בברית בין הבתרים, אך היה שם גם שלב נוסף שרס"ג מבאר את משמעותו, וכדלקמן.

תחיית המתים שבתשובת רס"ג

בתשובת רס"ג על שאלות חייו הבלכי (כ"א, עמוד 31 במהדורת פאזנאנסקי, וורשה) מרמז רס"ג להבנת שלב נוסף במעשה הסמלי שעשה אברהם אבינו באמצעות 'הפגרים' ו'הצפורים':

"טעמי המחזה והבתרים לא היבנת עניינם; על כן נבהלת בשמעך את חזונם. הרף ואגיזה לך את פתרונם; כי 'תחיית המתים' כתובה בחביונם. פגרים בותרו והורדו הצפור עליהם; וישב אתם אכרם' - וינידם ויחיו כולם..."

לאחר שאברהם הוריד את 'הצפור' על 'הפגרים' ודקר אותם כמו 'עֵיט' - הוא עשה מעשה נוסף. אברהם הניד יחד את 'הפגרים' ואת 'הצפור'; והמעשה הזה סימל שהוא נושב רוח של תחיה בשתי הקבוצות. אברהם עורר את כולם ברוח של תשובה, כל קבוצה תתעורר לראות את מעלת חבירתה, ותחזור בה מההבנה המוטעית שלה - שיש לה כביכול 'חיים' בפני עצמה. כולם יכירו בצורך בקיום שתי הקבוצות, קבוצה של 'בהמות' וקבוצה של 'צפורים' - ואז יהיו 'חיים' בשתי הקבוצות. רבי יוסי מרמז לנו שדויד המלך רצה לקיים את השלב הזה של 'תחיית המתים' כבר בימיו, והוא רצה להביא ליחסי אחווה בין אנשי הצבא (בית הפגרים) ובין הלויים (בית הצפורים), ולכן הוא קבע שאנשי הצבא יפרישו לוחמים מנגנים כדי שאלו ינגנו יחד עם הלויים, וממילא הם ירגישו כמו אחים אלו לאלו, וכמו שמוזכר שם בכתוב "וַיְהִי מִסְפָּרָם עִם אַחֵיהֶם מְלֻמְדֵי שִׁיר לְדָ' כָּל הַמְּבִין מֵאֲתֵימֵי שְׁמוֹנִים וְשְׁמוֹנֶה". ואמנם הלויים בלבד היו אלו ששרים בפייהם בעת הקרבת הקרבן, וכפי שנקבע במקום 'מים היפים' שבתורה. אך המנגנים יהיו שילוב של 'בית הפגרים' ו'בית הצפורים', שילוב של ישראלים ושל לויים. דויד המלך ידע שיש דברים שאי אפשר להסביר במילים - אלא רק בניגון; וכפי שכתוב בליקוטי מוהר"ן (רלו). "כי התחברות שני דברים הוא ע"י ניגון וכלי שיר". הניגון המשותף שהיה במקדש, היה חודר לנימי הנפש, והיה 'מחיה' את 'המתים'. הוא היה מביא להבנה - שגם מי שאינם דומים לי משמשים כ'כהנים' ב'ממלכת ה'כהנים' של אברהם אבינו. הם אמנם אינם דומים לי - אך הם לא "פגרים"!

האם שאר התנאים חולקים על רבי יוסי

מסתבר שגם שאר התנאים לא חלקו 'הלכה למעשה' על הכתוב ועל הרמזים שרמז רבי יוסי. אלא שבהתנגדות לדבריו הם מרמזים לשלב הראשון שבברית בין הבתרים, כזכור, בשלב הראשון הוריד אברהם את 'הצפור' כמו עיט טורף על 'הפגרים', ורק בשלב השני הוא הניד אותם יחד והחיה את כולם. השלב הראשון מרמז שלתלמידים הצעירים קשה להפנים מסר מורכב ולפיו גם מי שמתמסרים לעבודת הצבא ולפיתוח הצד הגשמי שבעם ישראל נחשבים 'כהנים' בממלכה של אברהם אבינו. ורגילים לחנך את לומדי התורה הצעירים שרק הלויים או מי שדומים להם ומתמסרים לעמל התורה הם 'כהנים' בממלכה הזו, וכל השאר הם כביכול 'פגרים'. וכמו כן חונכו הצעירים שרק תלמידי חכמים שמקפידים לאכול חולין בטהרה מסוגלים להשיג רוח הקודש, וככל שאדם מקפיד על הטהרה בחומרות והקפדות יתירות כך עולה המסוגלות שלו להשגת רוח הקודש ונבואה, ובמקביל עולה ההתאמה שלו לנגן במקדש.

ואמנם מצד אחד מחנכים את הצעירים שרק הלויים או מי שדומים להם ומתמסרים לעמל התורה הם 'כהנים', אך מצד שני מחנכים את הצעירים לנהוג באחווה גם עם מי שאינם דומים להם. רבי מאיר מרמז להבנה פגומה במהות האחווה. לפי הבנה פגומה זו ראוי לשתף בנגינה בכלים גם אנשים שאינם כהנים או לויים, אך זאת בתנאי שידוע שהם מקפידים מאוד על אכילה בטהרה, וידוע שעבדי ה'כהנים' מקפידים מאוד על אכילה בטהרה שהרי הם אוכלים תרומה. ולפי ההבנה החינוכית הפגומה הזו עדיף שינגנו במקדש עבדים שאוכלים כל השנה בטהרה מאשר מנגנים ישראלים שיתכן ואינם מקפידים על אכילה בטהרה.

אמנם פשוט לתלמוד שדברי רבי מאיר שהמנגנים היו עבדי כהונה נאמרו להלכה ולא למעשה, שהרי סתם משנה היא רבי מאיר ובמסכת קידושין (פ"ד מ"ה) שנינו: "אין בודקין (לנישואין) לא מן המזבח ולמעלה ולא מן הדוכן ולמעלה". והיינו שרבי מאיר עצמו סובר שאלו שניגנו בדוכן היו אנשים מיוחדים ולא היו עבדים. וסוגיות התלמוד לא הקשו על הסתירה שבדברי רבי מאיר מפני שפשוט להן שרבי מאיר אינו חולק על הכתוב בדברי הימים ועל רבי יוסי, ודבריו שהמנגנים היו עבדי כהונה, נאמרו רק כדי לרמז להבנה הפגומה במהות האחווה שנדרשת בקרב עם ישראל. ודבריו מתאימים לשלב הראשון בברית בין הבתרים, השלב שבו 'בית הצפורים' יורדים כמו עיט טורף על חבריהם 'בית הפגרים'. כמו כן היה פשוט לתלמוד שגם דברי רבי חנינא בן אנטיגנוס לא נאמרו להלכה למעשה וכדלקמן.

שיטת רבי חנינא בן אנטיגנוס

גם רבי חנינא בן אנטיגנוס אינו חולק על הכתוב שגם ישראלים ניגנו עם הלויים. והוא מרמז לשיטה קיצונית שמחנכת את התלמידים הצעירים לכך שאין צורך ברגשי אחווה, ולכן לא יתכן שמי שאינו לוי ינגן בעת הקרבת הקרבן. רבי חנינא מקצין את השיטה הזו, והמשנה במסכת סוכה שמתארת שאפילו בשמחת בית השואבה רק הלויים ניגנו היא בשיטתו. אולם במשנה עצמה מרומז שהיא אינה נכונה הלכה למעשה, שהרי המשנה מספרת שהלויים עמדו אז על חמש עשרה המעלות שבין עזרת ישראל ועזרת הנשים ולפי פשוטה היא מוסיפה ומספרת ששם עמדו הלויים גם בעת השירה על הקרבן, ודבר זה מנוגד לידוע מהתנ"ך שהלויים ניגנו בתוך העזרה הפנימית בסמוך למזבח. מיקום זה מוזכר בעת חנוכת המקדש על ידי שלמה (דברי הימים ב ה, יב): "וַהֲלִיִּים הַמְּשָׁרְרִים לְכֻלָּם לְאֶסֶף לְהִימָן לִידָתוֹן וְלִבְנֵיהֶם וְלֵאחֵיהֶם מְלַבְּשִׁים בּוֹץ בְּמִצְלֵתִים וּבְנִבְלִים וְכִנֹּרוֹת עֹמְדִים מִזְרַח לְמִזְבֵּחַ וְעִמָּהֶם כְּהֵנִים לְמֵאָה וְעֶשְׂרִים מְחַצְרִים בְּחֻצְרוֹת". מפשוטו של הכתוב משמע שהדוכן שעליו ניגנו הלויים "וואחיהם" (הישראלים) היה סמוך למזבח ובצדו המזרחי, כלומר בתוך העזרה הפנימית. ואילו לפי התיאור שבמשנה במסכת סוכה הלויים ניגנו על המדרגות שהיו מחוץ לעזרה.

סתירה שכזו קיימת גם בין שתי משניות סמוכות במסכת מידות (פ"ב):

"משנה ה: עזרת הנשים היתה אורך מאה ושלישים וחמש... וארבע לשכות היו בארבע מקצועותיה... לשכת מצורעים מערבית דרומית אמר רבי אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת... וחלקה היתה (*עזרת הנשים) בראשונה והקיפוח כצוצרה שהנשים רואות מלמעלן והאנשים מלמטן כדי שלא יהו מעורבין וחמש עשרה מעלות עולות מתוכה לעזרת ישראל כנגד חמש עשרה מעלות שבתהלים שעליהן הלויים אומרים בשיר לא היו טרוטות אלא מוקפות כחצי גורן עגולה.

משנה ו: ...עזרת ישראל היתה אורך מאה ושלישים וחמש על רוחב אחת עשרה, וכן עזרת כהנים היתה אורך מאה ושלישים וחמש על רוחב אחת עשרה, וראשי פספסין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים. רבי אליעזר בן יעקב אומר מעלה היתה וגבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלש מעלות של חצי חצי אמה..."

מובאות כאן שתי אפשרויות סותרות בסמוך. בסוף משנה ה שאותה שנה רבי אליעזר בן יעקב משמע שתמיד הלויים היו עומדים בשיר מבחוץ על המדרגות שבין עזרת הנשים לבין עזרת ישראל. אך מאידך במשנה ו אמר רבי אליעזר בן יעקב שה'דוכן' (שעליו עומדים בעת השירה) היה בתוך העזרה הפנימית עצמה. מפאת הסתירות האלו נדחק רבנו שמעיה בפירושו למסכת מידות, ופירש שהדוכן המוזכר במשנה ו אינו הדוכן שעליו אומרים הלויים שירה בקביעות אלא זהו דוכן ששימש לברכת הכהנים. אולם שיטת רבנו שמעיה קשה, שהרי כזכור מהכתוב משמע שהמנגנים היו סמוכים למזבח מצדו המזרחי, ומשמע שזהו דוכן הלויים. וכן ידוע שהדוכן שעליו אמרו הכהנים את ברכת הכהנים היה על מעלות האולם ממערב למזבח (משנה תמיד פ"ז מ"ב).

וכדי שלא תהיה סתירה בין המשניות, ביארו רש"י (סוכה דף נא, ב) ותוספות (נא, א) שהלויים היו עומדים על מדרגות עזרת הנשים רק בעת השירה שבשפחת בית השואבה. אמנם הסבר זה דחוק, שהרי מפשטות לשון המשנה משמע שהלויים היו עומדים על המדרגות שבעזרת הנשים באופן קבוע.

מאידך, הרמב"ם הבין שקשיים אלו הם מכוונים, ומי שמעמיק בתנ"ך יבין שמשנה ו שמספרת שהדוכן (של הלויים) היה בתוך העזרה הפנימית ידע שהיא הנכונה הלכה-למעשה. ואילו משנה ה וכן המשנה במסכת סוכות שמספרות שהלויים שרו בקביעות על המעלות שבין עזרת ישראל לבין עזרת הנשים - נאמרו להלכה אך לא למעשה. ורבי אליעזר בן יעקב עצמו מרמז לכך באותה משנה במסכת מידות כשהוא אומר על אחת הלשכות "שכחתי מה היתה משמשת". רבי אליעזר בן יעקב מרמז שיש לו בעיות זכרון באותה משנה, ולכן יתכן שהוא זכר גם בטעות שהלויים ניגנו בחוץ על המעלות, ולא בפנים על הדוכן. ובכל אופן, מטרת המשניות ש'זכורות' שהלויים ניגנו בחוץ לחנך את הצעירים להבדיל בין המעלות השונות שקיימות בעם ישראל, וכדלקמן.

קביעת מקום הדוכן

הרצון למחוק את המחיצות המבדילות בין הקבוצות השונות שבעם ישראל, מסביר מדוע נקבע שה'דוכן' עליו יעמדו השָׁרִים בפייהם וכן המנגנים יהיה בתוך 'העזרה הפנימית'. מקום זה נחשב לימחנה כהונה, ולימקום קדוש שאסור לטמאים להיכנס אליו מן התורה, ובו היו רשאים הכהנים לאכול קדשי קדשים. והקביעה ש'דוכן' השירה והניגון יהיה בקביעות בתוך 'מחנה הכהונה' ועליו יעמדו הלויים השרים בפייהם, ועליו יעמדו 'המנגנים' שהיו קבוצה המשלבת לויים וגם ישראלים יחדיו, שברה את המחיצות הנפשיות שבין 'הכהנים' ובין 'הלויים' ובין 'הישראלים', והראתה שכולם בעצם 'טהורים' שיכולים לקבל מעמד קבוע בתוך 'מחנה הכהונה'. ודיד קבע את מקום הדוכן בתוך 'מחנה הכהונה' מתוך ההבנה שיחסי האחוה שיהיו בין הקבוצות השונות, יביאו ל'אהבת חינם' שתסייע לכך שהמקדש יבנה ואף יהיה בנין של קבע שלא יחרס.

אולם קשה לתלמידים צעירים להכיל מורכבות שכזו, ובתחילת דרכם מדגישים בפניהם את המעמדות השונות. ובחצר הפנימית יש מעמד של קבע רק לכהנים שאוכלים תרומה וקדשים בקביעות ומקפידים הן על 'טהרת התרומה' והן 'טהרת הקודש'. וללויים שבדרך כלל הם מלמדי התורה, וכראוי למלמדי תורה הם מקפידים לאכול חולין בטהרה, יש מעמד של קבע רק על המעלות שמחוץ לעזרה הפנימית, שהן חמש עשרה מעלות שבין עזרת ישראל לעזרת נשים. ורק הלויים רשאים לנגן בעת הקרבת הקרבן. ואילו ישראלים שברוב ימות השנה אינם מקפידים לאכול חולין בטהרה נמצאים למטה מהם על רצפת עזרת נשים ואינם רשאים לנגן, כאשר הלויים שמנגנים נמצאים על המעלות ונראים בולטים מעליהם. שיטה חינוכית זו מרומזת במשניות שמספרות שרק הלויים ניגנו ושהם ניגנו על המעלות שמחוץ לעזרה הפנימית. שיטה זו נדרשת בשלבים הראשונים של חינוך התלמידים, והיא מרומזת בכך שאברהם הוריד את הצפור כמו צפור-טרף על ה'בהמות'. אך היא אינה אמיתית, ומה שאברהם רוצה בו באמת הוא החיבור בין 'הצפורים' ל'פגרים', וכפי שרס"ג מכנה זאת את 'תחיית המתים' דויד המלך השכיל להבין זאת, ולכן קבע ששרי הצבא יפרישו לוחמים ישראלים שינגנו עם הלויים, ושהדוכן יהיה בתוך העזרה הפנימית בסמוך למזבח. וכאשר רבי יוסי מספר על 'משפחת בית הפגרים' ומשפחת 'בית הצפורים' הוא מרמז לנו על כוונת דויד המלך. לרמב"ם היה ברור שמי שיעמיק בתנ"ך יבין את הרמזים שרמז רבי יוסי, ויבין שכל שאר התנאים מסכימים עם האמור בתנ"ך ועם רבי יוסי. והדעות האחרות והמשניות האחרות שנראות כמתעלמות מהתנ"ך ומרבי יוסי, נאמרו להלכה ולא למעשה, ולצרכי חינוך הצעירים, והן מרמזות לשלב הראשון בברית הבתרים. אולם גם הן מסכימות הלכה למעשה עם הכרעת אברהם אבינו בשלב השני בברית בין הבתרים, וכפי שהכריע גם דויד המלך; וכפי שרבי יוסי מרמז, שהרצון של אברהם אבינו ושל דויד המלך הוא שתהיה אחוה בין 'בית הצפורים' לבין 'בית הפגרים'.

¹ המלבי"ם פירש שהכוונה ל'שָׁרֵי הצבא לעבודה' שהם שָׁרֵי הלויים האחראים על 'צבא העבודה', ושהם הפרישו מנגנים לויים. אך פירוש שכזה הוא נגד פיסוק הטעמים. כמו כן, שָׁרִים אלו נקראו לפני כן במפורש בשם "שָׁרֵי הלויים" (דברי הימים א טו, טז). גם בשו"ת חקרי לב (או"ח א, לד) הבין כמלבי"ם שמדובר במנגנים לויים בלבד, אולם כאמור מפשטות הכתוב ומפיסוק הטעמים משמע שמדובר בשרי הצבא ממש, ושהם הפרישו מנגנים מתוך הלוחמים הישראלים, כדי שאלו ינגנו יחד עם הלויים.
² הובאו במאמר "[העיט שיחיה את הפגרים](#)".

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"י)

New Jersey, USA

ניו ג'רסי, ארה"ב

ניסן תש"פ

תפילה ביחיד בזמן שהציבור מתפלל

שאלה

בשו"ע או"ח מובא שמי שאינו יכול להתפלל עם הציבור במניין יתפלל ביחיד בזמן שהציבור מתפלל. האם זה נכון גם לגבי מניינים שמתקיימים בעיר אחרת? באזור זמן אחר באמריקה? או בזמן שמתפללים בארץ ישראל?

תשובה

- א. מי שנמנע ממנו להתפלל במניין, יתפלל בשעה שהציבור במקומו מתפללים.
- ב. אם נמצא במקום שאין כלל מניין, יתפלל בשעה שמתפללים בקהילות ישראל במקומות אחרים אותה תפילה שהוא מתפלל.
- ג. אם מתפלל תפילה אחרת ממה שהציבור מתפללים, וכדוגמא מתפלל שחרית בארצות הברית בשעה שבישראל מתפללים מנחה (או אף באותו מקום עצמו - שמתפלל שחרית או מנחה כשהציבור מתפלל מוסף, או מנחה לאחר פלג המנחה כשהציבור מתפלל ערבית או להפך), לדעת הרבה פוסקים אין זה נחשב שמתפלל בשעה שהציבור מתפללים. אך אם אין אפשרות אחרת מוטב שיתפלל בשעה שהציבור מתפללים תפילה אחרת ויסמוך על הסוברים שגם כך נחשב מתפלל בשעה שהציבור מתפללים.¹

¹ מבואר בגמרא (ברכות ז ע"ב – ח ע"א) שמי שאינו יכול ללכת לבית הכנסת להתפלל עם הציבור, מכל מקום יתפלל בשעה שהציבור מתפללים, בשעה זו היא עת רצון. וכן נפסק בשו"ע (או"ח ז, ט). ומשמע מלשון הגמרא שהכוונה היא לשעה שציבור במקומו מתפללים, שכן רבי יצחק אמר לרב נחמן שביקש משליח הציבור להודיע לו כשהם מתפללים על מנת שיוכל להתפלל באותה שעה. וכן הוכיחו במרומי שדה (ברכות ז ע"ב) ובקהלות יעקב (ברכות ס"ג, ג), שאם הכוונה היא גם לשעה שצבור במקום אחר מתפללים, אם כן מסתמא בכל שעה יש איזה צבור שמתפללים, ולכן על כורח הכוונה לצבור שבעירו (וגם לפי מה שנבאר להלן, שהכוונה היא דווקא לצבור שמתפללים אותה תפילה שהוא מתפלל, יש להניח שבדרך כלל יהיה איזה צבור שמתפללים אותה התפילה). אומנם ייתכן לתרץ קושיה זו אם נאמר שצריך להתכוון להצטרף לציבור ידוע ומוגדר שידוע לו שמתפלל באותה שעה (מה שבזמן חז"ל לא היה מעשי כל כך כשאינו ציבור זה בעירו, ובזמננו הוא מעשי).

ואם נמצא במקום שבו אין כלל צבור שמתפללים, כתב הסמ"ג (עשין סימן יט):
"למדנו משם שבשעת הדחק או בני הישובים, שיתפללו בבתיים שחרית וערבית בשעה שקהילות ישראל מתפללין".
ועל פי זה פסק הרמ"א (או"ח ז, ט):

"והוא הדין בני אדם הדרים בישובים ואין להם מנין, מ"מ יתפללו שחרית וערבית בזמן שהציבור מתפללים."

וכתבו שם המגן אברהם (סי"ק יט) והמשנה ברורה (סי"ק לב) שכונתו כדברי הסמ"ג, דהיינו בשעה שקהילות ישראל מתפללין, ואם כן יתפלל בשעה שמתפללים במקומות אחרים.

בקהילות יעקב כתב שכונתו זו להתפלל בשעה שמתפללים במקומות אחרים מועילה דווקא בישובים שאין להם מניין, אבל במקום שיש בו מניין, צריך לכוון דווקא לשעה שהציבור בעירו מתפללים, וכפי שדייקנו לעיל מהגמרא. ונראה בטעם הדבר, שעיקר העניין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים הוא על מנת לשתף את תפלתו עם הציבור, שזו שעת רצון. ולכן אם יש ציבור בעירו, כיוון שזה הציבור שלכתחילה היה צריך להתפלל עמו ורק מחמת שאנו וכדומה אינו מתפלל עמו, לכן צריך לכוון להתפלל בשעה זו. אך אם דר במקום שאין בו ציבור המתפללים, הוא יכול לשתף את תפלתו עם הציבור על ידי שמכוון את השעה שמתפללים קהילות ישראל במקומות אחרים.

אמנם יש לעיין אם יכול לכוון להתפלל בשעה שציבור במקום אחר מתפללים תפילה אחרת מהתפילה שהוא מתפלל, וכגון שהוא מתפלל שחרית בארה"ב בשעה שבארץ ישראל מתפללים מנחה. והנה המגן אברהם (ז, יז) דייק מהגמרא (עבודה זרה ד ע"ב) שאם מתפלל מוסף בשעה שהציבור מתפללים שחרית, אין זה נחשב בשעה שהציבור מתפללים. ודייקו הוא שבגמרא שם מבואר שאין ליחיד להתפלל מוסף אלא ראש השנה בשעות הראשונות של היום משום שהוא שעת חרון, אך שחרית יכול להתפלל משום שבאותה שעה אף הציבור מתפללים שחרית. ועל כורחך אם מתפלל מוסף בשעה שהציבור מתפללים שחרית אין זה נחשב שמתפלל בשעה שהציבור מתפללים. ובמגן גיבורים (שלטי גיבורים סי"ק ז) דחה ראיית המגן אברהם בשני אופנים: א. אפשר לטעון שגם המתפלל מוסף בשעה שהציבור מתפללים שחרית ייחשב כתפילה בצבור, אלא שבכהאי גוונא על כורחך יוצא שעל כל פנים התפלל שחרית לפני שהציבור התפללו. ב. ייתכן שדווקא במוסף של ראש השנה, שלברכה האמצעית שבו נוספות 'מלכויות' וכן נוספות בו 'זכרונות ושופרות' ואינו דומה לתפילת שחרית של הציבור שהיא רק שבת ולא בקשת צרכים, אין זה נחשב שמתפלל בשעה שהציבור מתפללים, אך ביתר השנה שתפילת מוסף היא שבת כן ייחשב כשעה שהציבור מתפללים. וכעין סברתו האחרונה של המגן גיבורים כתב גם הישועות יעקב (שם סי"ק ה) וחלק גם הוא על המגן אברהם מחמת סברה זו.

ועיין בשם ספר הזיכרון אש תמיד (עמ' תקמב) בשם הרב מיכל שורקין והובא גם בתשובות והנהגות (ד סימן לא) מעשה שבו אמר הגר"ח מבריסק לבנו הגר"מ שתפילת שחרית בעת שהציבור מתפללים מוסף נחשבת 'בשעה שהציבור מתפללים'. (והעירו שם מדברי המגן אברהם, אך אפשר שסבר הגר"ח כסברת המגן גיבורים והישועות יעקב, ואף שעדיין לכאורה יש עדיפות לתפילה בציבור ממש, מכל מקום באותו מקרה היו יתרונות אחרים להתפלל שחרית באותו זמן, וייתכן שסבר שהללו עדיפים. ולהלן יובא שייתכן שכשנמצא בפועל עם הציבור באותו מקום מודה אף המגן אברהם, וממילא אין מקום כלל להערה זו, ואכן בתשובות והנהגות [שם] ביאר את הדברים על פי חילוק זה.)

בהקשר זה יש להעיר שהמתפלל מוסף בשאר ימות השנה בשעה שהציבור מתפללים שחרית או מנחה – יש שהוא והציבור עוסקים בישוב' ויש שהוא עוסק בישוב' והציבור בבקשות: בשבת ויו"ט עיקרן של שחרית ומנחה הוא שבת כמו מוסף, אך בר"ח או חוה"מ עיקרן הוא בבקשות. המגן גיבורים עצמו אכן הרגיש בדבר וכתב שמתפלל שבת בשעה שהציבור עוסקים בשבת או בבקשות. נראה מדבריו שהצורך בציבור גדול יותר כשהמתפלל מבקש בקשות וזקוק לזכות הציבור כדי שיענה, ולכן המתפלל שבת בעת שהציבור מתפללים -

בין שהם עסוקים בשבח ובין שהם עסוקים בבקשות - יש לו את מעלת המתפלל בשעה שהציבור מתפללים, אבל המתפלל תפילה של בקשה צריך, כדי להיחשב 'בשעה שהציבור מתפללים', להתפלל בשעה שהציבור עוסק גם כן בבקשה. ולפי זה לשיטתו מסתבר שבשאר ימות השנה אם המצב הוא להפך: היחיד מתפלל שחרית או מנחה בעת שהציבור מתפלל מוסף - בשבת ויו"ט ייחשב מתפלל בשעה שהציבור מתפללים, אבל ר"ח וחז"מ - לא, שהרי זה כמתפלל מוסף של ר"ה בשעה שהציבור מתפללים שחרית.

ועיין בספר יום טוב שני כהלכתו פרק ג הערה מג ופרק ז הערה כו לעניין בן חו"ל הנמצא בארץ ומתפלל תפילת יו"ט, שהיא שבת, עם הציבור המתפלל תפילת חול שהיא בקשה, או להפך - בבן א"י הנמצא בחו"ל [שם מדובר שהוא מצוי בפועל עם הציבור ולא רק מתפלל בשעה שהם מתפללים]. לעניין המקרה הראשון כתב שם שתפילתו נחשבת תפילה בציבור, ולעניין המקרה השני הביא שנחלקו בזה הגרי"ש אלישיב והגר"ש ז' אוערבאך, שלדעתו אין זו תפילה בציבור (וגרועה אף מהמתפלל שחרית עם ציבור המתפללים מוסף) כיוון שזה מתפלל תפילת חול ואלה תפילת יום טוב. ובביאור החילוק בין המקרים הציע שם (מחבר הספר יום טוב שני כהלכתו) וכך הציע גם בספר אשי ישראל (פרק מא הערה קפב והוזכר בספר יום טוב שני כהלכתו) שלבן א"י בחו"ל אין שייכות לתפילת הציבור, מה שאין כן בן חו"ל בארץ שכיוון שמן הדין היה להתפלל את כל השמונה עשרה גם בשבת ויום טוב ולהוסיף הזכרת שבת ויום טוב, אלא שכדי שלא להטריח על בציבור פטרו חז"ל מלומר את כל השמונה עשרה, ממילא יש גם לבן חו"ל שייכות לשמונה עשרה שמתפללים בני א"י. אכן דברים אלה כפי שהם צריכים עיון, שהרי סוף סוף שלוש ראשונות ושלוש אחרונות - שוות הן ולגביהן יש ליחיד זה שייכות עם תפילת הציבור בכל מקרה, ולבן חו"ל הנמצא בא"י - גם אם יש לו שייכות לתפילת הציבור מכל מקום חסרה היא תפילת את הברכה האמצעית של תפילתו, ומה מועיל לו שיש לו שייכות לברכות שאומרים הם והוא לא אומרם ומה בכך שהיה ראוי שיאמר לולי שתיקנו חז"ל לפטור מהם, ואפילו נאמר שיש לזה תועלת, מכל מקום מה החילוק בין החוסר שחסר לו בתפילת הציבור, שאין הם אומרים את הברכה האמצעית של יו"ט, לחוסר שבמקרה ההפוך, שאין הציבור שבחו"ל אומר את הברכות האמצעיות שאומר בן א"י שעומם, ואם די בשייכות בחלק מהברכות - הרי בשני המקרים יש שייכות בשלוש ראשונות ואחרונות כאמור?

אכן לפי המבואר לעיל הדברים מובנים היטב, שבן חו"ל שבארץ כל תפילתו - שבת היא, ומעלה של תפילת שבת יש גם בתפילת החול של בני א"י אלא שנוספת לה גם בקשה, ומה בכך (ועוד שאפילו נאמר שאינה נחשבת כלל אלא בקשה, מכל מקום להתפלל שבת עם ציבור המתפללים בקשה - שפיר דמי כדברי המגן גבורים). אבל בן א"י הנמצא בחו"ל שתפילתו - בקשה, אינו יכול להיחשב מתפלל עם הציבור או בשעה שהציבור מתפללים כשתפילתם שלהם אינה בקשה אלא שבת בלבד.

ועיין שו"ת דברי יהושע (חלק ה' או"ח סימן ד) שהסתפק בנדון זה של בן א"י בחו"ל או להפך אליבא דהמגן אברהם, ונראה מדבריו שספקו הוא אם הגדרת "אותה תפילה" תלויה בהיות שתי התפילות שחרית, או שתיהן מוסף וכו' או בהיותן "עניין אחד", ומוכן שלספק זה אפיקות גם לאידך גיסא, כשתי התפילות שונות הן - זו שחרית וזו מנחה - אך עניין אחד הוא. (ועיין עוד בחלקת יעקב חלק ג סימן קמו [במהדורה החדשה אורח חיים סימן ריא] שנקט שיש בכהאי גוונא מעלת תפילה בשעת שהציבור מתפללים וראה עוד להלן). ואומנם עדיין יש מקום לדון שמא אף לסברת המגן אברהם ולראייתו מהגמרא (ובהנחה שלא נקבל את דברי המגן גבורים והישועות יעקב שדחו את הראיה) מכל מקום כששתי התפילות זהות הן ייחשב כמתפלל עם הציבור, ואף על פי שלדבריו אין לחלק בשחרית ומוסף בין ר"ה לשאר ימות השנה, ומשמע שכך הדין אף כששתי התפילות הן שבת (כבשבת ויו"ט), מכל מקום שחרית ומוסף תפילות שונות הן במהותן ובנוסחן. מה שאין כן המתפלל שחרית בעת שהציבור שבמקום אחר מתפלל מנחה, ששתי התפילות זהות הן (ואף בשבת שיש חילוק ביניהן בנוסח הברכה האמצעית - אין חילוק זה מהותי ואינו מעכב שהרי הטועה ומתפלל במנחה של שבת את נוסח הברכה האמצעית של שחרית או להפך - יצא, מה שאין כן בטועה בין אחת מהן למוסף).

ואומנם המגן אברהם עצמו סובר לכאורה שאין לחלק בזה ואף באופן זה אין הדבר נחשב תפילה עם הציבור, שכך מפורש בדבריו בסימן רלו ס"ק ג לגבי מנחה וערבית (לאחר פלג המנחה), ועיין שם שההלכה היא 'דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד' מכל מקום ביתרתי דסתר' (שהרי או שזמן מנחה הוא או שזמן ערבית הוא, ואע"פ שההלכה היא 'דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד' מכל מקום מנחה וערבית בו בזמן נחשבות ל'תרת' דסתר' [ולכן לכתחילה יש לנהוג בעקביות ולבחור אם התפלל בזמן זה מנחה או ערבית]). ואומנם יש לעיין אם 'תרת' דסתר' האמור כאן נובע מכך שהמתפלל אז מנחה הרי הוא כאומר שתפילת הציבור, ערבית, בזמן זה אינה כדן (היינו שהם אומנם רשאים לנהוג כדעה זו כאמור, אך הדעה שהוא נוהג עתה כמותה סוברת שאין זה זמן ערבית), או שאין הדבר תלוי בהגדרה זו אלא בעצם העובדה שזמן מנחה וערבית שונה הוא, ונפקא מינה למתפלל בזמן שהציבור שבמקום אחר מתפללים, כבנידוננו, שאין כאן מחלוקת בהלכה, אם זמן מנחה הוא או זמן ערבית (וכן לעניין שחרית) אלא חילוק במציאות.

אלא שמכל מקום סיים המגן אברהם (שם) שאין לנהוג כן כיוון שעדיף שיתפלל מנחה קודם (בנידונו הציע שיתפלל מנחה בעת שהציבור אומרים קריאת שמע וברכותיה) וערבית יתפלל עם הציבור, שזה קרוי תפילה בציבור ממש וודאי עדיף מתפילה אחרת בעת שהציבור מתפללים.

והפרי מגדים (אשל אברהם שם) הבין מהוספה זו שהמגן אברהם - למרות דבריו - מסתפק בזה ולכן הוסיף את הטעם האחרון "אפילו תימא שזה מקרי עכ"פ בשעה שהציבור מתפללים".

ועיין שם עוד בט"ז (ס"ק ד) ששאל גם הוא אפשרות של מנחה בשעה שהציבור מתפללים ערבית מטעם 'תרת' דסתר', אך הוא לא הזכיר שגם ללא זה אין הדבר נחשב 'בשעה שהציבור מתפללים', ומשמע שלולי בעיית 'תרת' דסתר' אכן הייתה מעלה בתפילה כזו, ולפי זה ייתכן כאמור לעיל שכשמדובר בציבור שבמקום אחר שאצלם זמן ערבית הוא ואצל היחיד זמן מנחה - שפיר דמי. והאליה רבה (שם ס"ק ז) והפרי מגדים (משבצות זהב שם) שם כתבו הלכה למעשה שאם יש לו מניין מאוחר יותר לערבית (וממילא לא שייך טעמו האחרון של המגן אברהם) אכן יתפלל מנחה כשהציבור מתפללים ערבית (למרות סברת 'תרת' דסתר' ולכאורה כל שכן אם הם במקום אחר, וכנ"ל).

אומנם יש מקום לפקפק בדבר משום שבנידונם של המגן אברהם, ה"ט"ז, האליה רבה והפרי מגדים וכן במעשה שהובא לעיל מהגר"ח מבריסק (וכן בגמרא שממנה הביא ראה - עיין שם) מדובר כאמור במי שגם נמצא בפועל עם הציבור אלא שמתפלל תפילה אחרת, וצ"ל (ברכות ו ע"א) כתב שבאופן זה לא נאמרו דברי המגן אברהם שביסמך צ' (עיין שם בראייתו) והמגן גבורים (אלף המגן שם ס"ק יד) הביא דבריו וסמך עליהם וכך גם המשנה ברורה (סימן צ' ס"ק ל). ולפי זה לכאורה אין ראייה לנידונו מהדין האמור (בסימן רלו). אכן משמעות דברי המגן אברהם עצמו (בסימן רלו) אינה כדברי הצ"ח (וגם שו"ת דברי יהושע הנ"ל הציג את שיטותיהם כחולקות וכך נקט גם המנחת יצחק חלק ב סימן קלב וחלק ו סימן לו), שהרי המגן אברהם השווה את הנידונים (שם ובסימן צ) זה לזה, וייתכן שהצ"ח לא התכוון לומר שהמגן אברהם מודה לדבריו (כמו שהבין המגן גבורים מהצ"ח) אלא שלהלכה עכ"פ יש לחלק בין מתפלל באותו מקום עם הציבור למתפלל במקום אחר, ומעתה מדברי המגן אברהם עצמו ודברי הפרי מגדים המוסבים עליהם אפשר אכן לדייק כדיוק האמור אף אם לדעת הצ"ח אין נפקא מינה, מדיוק זה, לעניין שבו דיבר שבו לדעתו בלאו הכי נחשבת התפילה לתפילה עם הציבור. ובאליה רבה (שם) משמע שאכן נקט שני טעמים לדבריו (וכך הבין בדבריו גם המנחת יצחק חלק ו שם): האחד משום שסובר שגם כשמתפלל מנחה והציבור מתפללים ערבית נחשב הדבר תפילה בשעה שהציבור מתפללים (וחולק על המגן אברהם), והשני שאף אם נאמר כדברי המגן אברהם מכל מקום כשנמצא באותו מקום עם הציבור נחשבת תפילתו כתפילה עם הציבור. (ובחלקת יעקב הנ"ל הבין - לפחות בנידון כזה שבו המתפלל נמצא באותו מקום עם הציבור שאכן גם לדעת המגן אברהם יש לתפילתו מעלת תפילה עם הציבור אלא שאינה תפילה בציבור ממש, וכך גם לעניין מנחה וערבית, ולדעתו הכול מודים בזה - המגן אברהם, ה"ט"ז, האליה רבה והפרי מגדים. אך, כאמור, לא משמע כך מהמגן אברהם.)

נעיר כי ראייתו של הגר"ח מבריסק (כמובא שם) הייתה מתפילת נדבה בעת שהציבור מתפלל תפילת חובה, שם לא שייך 'תרת' דסתר' ושתי התפילות הן גם מאותו סוג - בקשה ולא שבת בלבד (מוסף ותפילות שבת וחג אי אפשר להתפלל נדבה). ועמד בזה בתשובות והנהגות (שם).

במשנה ברורה (סימן צ' ס"ק ל) פסק כדברי המגן אברהם. וכן פסק ערוך השולחן (או"ח צ, יג):

"וזה שאמרנו שיהדר להתפלל בהעת שהצבור מתפללן זה כשמתפללן אותה תפלה דוקא מקרי זה ג"כ מתפלל עם הצבור אבל אם הוא מתפלל שחרית והצבור מוסף או להיפך לא מקרי מתפלל עם הצבור".
ויש לעיין לעניין הסברא שכתבנו, לחלק בין שחרית כשהצבור מתפלל מנחה או להפך, אם יש לדייק מן הלשון "אותה תפלה דוקא" או שיש לדייק לאידך גיסא ממה שלא נקטו הפוסקים אלא את הדוגמה של שחרית ומוסף. אכן יש מקום לדחות דיוקים אלה ולומר שבמציאות ששררה בעבר לא הייתה אפשרות מעשית שאדם ידע את שעת התפילה במקום מרוחק (שבו מגיע זמן מנחה כשאצלו עוד זמן שחרית או להפך) ולכן כל השאלה הייתה רק לגבי שחרית ומוסף (וכמוכן הוא הדין מנחה ומוסף). ואף שעדיין יש להוכיח לכאורה מהאמור לגבי מנחה וערבית לאחר פלג המנחה, כנ"ל, מכל מקום כבר הערנו לעיל שהפרי מגדים צידד שם שנחשב הדבר לתפילה בשעה שהצבור מתפללים, לפחות ברמה מסוימת (והבין שאף המגן אברהם שלא כתב כך מסתפק בדבר). (עוד יש לדון על מנחה ונעילה ביום כיפור, אך גם כאן קשה לדייק מדברי הפוסקים שדנו בשאלה של שחרית ומוסף הנוגעת לכל שבת ומועד ולא באפשרות של תפילת מנחה בעת שהצבור מתפלל נעילה, דבר שמתאפשר פעם בשנה בלבד).
ונראה שהסברא שצריך להתפלל דווקא באותה שעה שהצבור מתפלל אותה תפילה שהוא מתפלל היא כדברינו לעיל, שכיוון שנמנע ממנו מלהתפלל עם הצבור, על כל פנים ישתתף עם הצבור על ידי שיקוון את שעת התפילה לשעה שהם מתפללים. אך כל זה דווקא אם מתפלל אותה תפילה שהם מתפללים. אך אם מתפלל תפילה אחרת, אין בכך השתתפות, כי הרי אילו היה ממש מתפלל עמם מן הסתם היה מתפלל את התפילה שהם מתפללים. ועל כורחך הכוונה שמכוון את תפילתו לשעה שהצבור מתפללים אותה תפילה שהוא מתפלל. (וקצת משמע כך מדברי הבאר יצחק [או"ח סימן כ] שכתב בביאור דעת המגן אברהם שאף אם אפשר לענות קדושה אם מתפלל שחרית והגיע לקדושה עם ציבור העונים קדושה של מוסף, מכל מקום יש לחלק בין שתי קדושות ששתיהן עניין אחד "שמקדישים שמו" לשתי תפילות שהן "בקשה אחרת", אלא שאפשר שכוונתו ששחרית ומוסף שונות במהותן וכנ"ל. [בפסקי תשובות סימן צ הערה 181 הביא משו"ת פסקי תשובה הבנה אחרת בדברי הבאר יצחק, אך המעיין שם יראה שדבריו נוגעים לנקודה אחרת שבה דן הבאר יצחק שם ולא לנידונו, והמעייין בבאר יצחק עצמו יראה שהבנה זו, כמו שהבינה הפסקי תשובות, אף נסתרת מדבריו.]) ויש לצרף כאן את דברי המרומי שדה והקהילות יעקב שהובאו לעיל, שמתמא בכל שעה יש בעולם איזה ציבור המתפלל, ואם כן מה הכוונה שיש לכוון לשעה שמתפללים בשעה שקהילות ישראל מתפללים. ולכן יש להסביר שהכוונה היא לקהילות המתפללות אותה תפילה שהוא מתפלל. העולה מכל הנ"ל שמי שנמנע ממנו להתפלל במניין, יתפלל בשעה שהצבור במקומו מתפללים. ואם נמצא במקום שאין כלל מניין, יתפלל בשעה שמתפללים בקהילות ישראל במקומות אחרים אותה תפילה שהוא מתפלל. אכן מסתבר שאם אין לו אפשרות כזו יעשה את שאפשר לו ויתפלל בשעה שהצבור מתפלל תפילה כלשהי [בעדיפות לציבור שבמקומו, אך לאידך גיסא בעדיפות לתפילה דומה, להבדיל משחרית בזמן שמתפללים מוסף או להפך], משום שבהעדר עצה אחרת מוטב לסמוך על המגן גבורים והישועות יעקב או על הסברה שכתבנו (שייתכן שגם המגן אברהם יודה כשמדובר בשחרית ומנחה או מנחה וערבית ולא באחת מהן ומוסף, ואף אם הוא אינו מודה בה - נראה שכמה פוסקים אחרים סוברים כמותה) מלהפסיד את מעלת התפילה בשעה שהצבור מתפללים בוודאות ולכולי עלמא.

עייין בתכנית "מורנו" של ארץ חמדה- הלכות תפילה וברכות הרחבה והעמקה בנושא זה:

<http://www.erezhemdah.org/Data/UploadedFiles/SitePages/7969-sFileRedir.pdf>

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ

יועצים מדעיים:

הרב פרוי אברהם שטינברג
הרב פרוי דרור פיקסלר
הרב פרוי נתן קלר

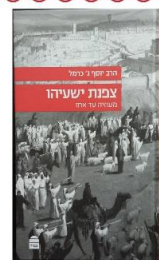
ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@erezhemdah.org

<p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלב"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ גב' לורין הופמן ז"ל</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
---	---	---	--	---

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפיה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו.
בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה